

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

HEALTHY EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE DISTANCE LEARNING FORMAT OF A PHYSICAL CULTURE TEACHER'S PROFESSIONAL TRAINING

У статті порушується проблема дослідження освітнього середовища з високим здоров'язберігаючим потенціалом із порівнянням системи традиційного навчання та інноваційного, компетентнісно зорієнтованого, а також з урахуванням особливостей дистанційних форм діяльності. Зокрема, акцентується увага на сучасних тенденціях модернізації системи професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, теоретичних і практичних підходах до забезпечення здоров'язберігаючого освітнього середовища в її контексті. Вказується на те, що в умовах традиційної освітньої парадигми домінують процеси підсвідомості та стихійності у творенні освітнього середовища.

Обґрунтовується значущість проблеми змістової та технологічної переорієнтації системи професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури з реагуванням на сучасні проблеми та виклики. Доводиться, що безпечне освітнє середовище може формувати вчитель, який, окрім спеціальних теоретичних знань із цієї проблематики, має позитивний досвід формування такого середовища у процесі професійного навчання. Йдеться про створення власної моделі самоосвітньої діяльності в контексті комфортного для здоров'я освітнього простору, адаптуючи її до дистанційного формату навчання як одного з найбільш складних його різновидів.

Подано комплекс характеристик освітнього середовища за базовими критеріями успішного навчання та збереження здоров'я, яке не лише формує цілісне уявлення про досліджуваний феномен, а й до певної міри визначає логіку його забезпечення.

Проблема досліджується в контексті спеціальної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фахового, цілеспрямованого формування здоров'язберігаючого освітнього середовища з урахуванням особливостей дистанційної освіти. Представлено алгоритми діяльності, які орієнтують на спеціальну підготовку фахівців із фізичної культури до створення здоров'язберігаючого освітнього середовища в сучасних умовах змішаного навчання. Позиції актуальні для всіх форм навчання, у контексті яких студент є головним суб'єктом формування освітнього середовища.

Ключові слова: здоров'язберігаюче освітнє середовище, компетентнісна освіта, дистанційне навчання, фізичне виховання.

The article concerns the problem of studying the educational environment with high health potential, comparing the systems of traditional learning and innovative, competency-directed one, as well as taking into account the features of distance learning. In particular, attention is focused on current trends in modernization of the professional training system of future physical education teachers, theoretical and practical approaches to ensuring a healthy educational environment in this context. It is pointed out that in the conditions of the traditional educational paradigm the processes of sub consciousness and spontaneity dominate in the creation of the educational environment.

It is substantiated the significance of the problem of semantic and technological reorienting the professional training system of the future teacher of physical culture, reacting to modern problems and challenges. It is proved that a safe-educational environment can be formed by a teacher who, in addition to special theoretical knowledge on this issue, has a positive experience of forming such environment in the process of professional training. It concerns creating their own model of self-educational activity in the context of a comfortable educational space for health, adapting it to the distance learning format as one of its most complex types.

It presents the set of characteristics of educational environment, according to the basic criteria of successful learning and health. They form not only a holistic view of the phenomenon, but also determine to some extent the logic of their providing.

The problem is studied in the context of future teachers' special training for a purposeful formation of a healthy educational environment, taking into account the peculiarities of distance education. There are presented algorithms of activity as to creating a healthy educational environment in modern conditions of blended learning. Positions are relevant for all forms of learning in the context of which the student takes a position of the main subject of forming the educational environment.

Key words: healthy educational environment; competence education; distance learning; physical education.

УДК 378.147.018.43:[37.011.3-051:796]:613
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/35.19>

Козак Є.П.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри спорту і спортивних ігор
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Зубрицький Б.Л.,

доцент, заслужений працівник фізичної
культури і спорту України,
завідувач кафедри фізичного виховання
Національного університету водного
господарства та природокористування

Денисовець А.П.,

заслужений тренер України,
старший викладач кафедри фізичного
виховання
Поліського національного університету

*Крім законів спадковості, треба паралельно
вивчати виховуюче середовище, тоді, можливо,
не одна загадка знайде своє вирішення.*

Януш Корчак

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Важко переоцінити актуальність дослідження проблеми здоров'язберігаючого освітнього середовища, передусім, через його нестабільність,

постійну змінюваність зовнішніх обставин та внутрішніх детермінант, від яких воно залежить. Незмінними залишаються лише базові критерії його якості, пов'язані з самоактуалізацією особистості у відповідному виді діяльності та збереженням його здоров'я.

Абрахам Маслоу зазначає: «...саме хороше середовище служить для середнього організму одним з найперших чинників самоактуалізації і

здоров'я. Надавши організму можливість самоактуалізації, вона, подібно доброму наставнику, відступає в тінь, щоб дозволити йому самому вершити вибір відповідно до власних бажань і вимог (залишаючи за собою право стежити за тим, щоб він враховував бажання і вимоги інших людей [3, с. 391].

Сучасне освітнє середовище різних масштабів (починаючи від локального, завершуючи світовим) характеризується наявністю різноманітних викликів, нестабільністю соціально-економічних реалій, а відтак і швидкоплинністю умов, у яких організовується освітня діяльність різних рівнів та спрямувань. Особливо загострились проблеми збереження здоров'я за останній рік соціально-економічної кризи, у тому числі пов'язаної з неготовністю протистояти масовим пандемічним небезпекам, загрозам життю і здоров'ю, неготовністю людини формувати безпечно життєве, професійне, освітнє середовище (які за своєю суттю є взаємозалежними), оперативно та адекватно реагувати на неочікувані виклики, динамічну зміну ситуацій.

Отож, на цей час актуальною є проблематика, пов'язана не лише з підвищенням якості навчальної діяльності школяра, студента на основі формування базових компетентностей, а і зі збереженням та укріпленням їх здоров'я. Проблеми ще більше ускладнюються через наростаючу тенденцію до невизначеності соціально-економічної ситуації в державі, а відтак і фактично важкопрогнозованістю системи функціонування, ломкою стереотипних традиційних очних форм навчання, а тим більше її перспективного програмування та розвитку. Якщо дотепер досить прогресивну систему змішаного (інтеграція очного та дистанційного) навчання можна було цілеспрямовано та поетапно розвивати, то реалії сьогодення диктують потребу забезпечення готовності всіх учасників освітнього процесу до раптових та неочікуваних змін формату навчання, зберігши при тому два базових критерії: якість процесу, результатів освітньої діяльності та здоров'я її суб'єктів.

Це стосується всіх рівнів освітньої діяльності, особливо таких взаємозалежних освітніх систем як школа та заклади вищої освіти педагогічного спрямування. Так, «метою національної стратегії розбудови безпечної і здорового освітнього середовища у новій українській школі є формування безпечних, комфортних та здорових умов навчання в закладах освіти, освітнього середовища, яке забезпечує оволодіння учнями компетентностями, необхідними для життя, формування культури безпечної та здорової поведінки» [4].

З огляду на вищезазначене важко переоцінити значущість проблеми смислової, змістової та технологічної переорієнтації системи професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, реагуючи на сучасні проблеми та виклики. Безпечно освітнє середовище може формувати

вчитель, який, окрім спеціальних теоретичних знань з даної проблематики, має позитивний досвід формування такого середовища у процесі професійного навчання. Йдеться про створення власної моделі самоосвітньої діяльності у контексті комфортного для здоров'я освітнього простору, адаптуючи її і до дистанційного формату навчання як одного з найбільш складних його різновидів.

Як показують результати досліджень ефективності навчання за останній період активного використання дистанційних технологій, головним протиріччям між дистанційною формою навчання та його змістом, технологічним забезпеченням стали проблеми не лише досить низької його результативності, так і психоемоційні проблеми, що привносили психологічний дискомфорт, психоемоційні деформації, а відтак і позначились на загальному психічному, фізичному здоров'ї школярів, студентів. Так, до психоемоційних проблем школярів (які тісно корелюють з проблемами студентів) віднесені: відсутність у дітей вміння вчитися самостійно; низька мотивація до навчання; через боязнь помилки та тиску з боку вчителя; надмірне навантаження; нестача спілкування із вчителем та ровесниками; зростання рівня агресії та нетерпимості у суспільстві. Усе це призвело до несприйняття дистанційного навчання як такого (Труднощі та проблеми дистанційного навчання під час карантину <http://osvita.ua/school/72997/>).

Інакше кажучи, нові умови освітньої діяльності не супроводжувалися змінами освітнього середовища і традиційні підходи до його формування, відповідно до яких викладач/вчитель фактично одноосібно реалізує функції суб'єкта формування освітнього середовища. є гостро проблематичними. Як виявилось, у своїй переважній більшості викладачі/вчителі, як і студенти/учні не розуміють сутності проблеми і не володіють практиками творення власного, особистісно зорієнтованого, здоров'язберігаючого освітнього середовища. Проблема особливо актуальна для майбутніх вчителів фізичної культури, для яких компетенції, пов'язані з культурою здоров'язбереження школярів, є інтегральними, тобто ключовими, системотвірними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічним, психофізіологічним аспектам формування освітнього середовища присвячено дослідження В. Бикова, А. Гуржій, В. Кремень, Н. Морзе, М. Носко, Л. Варченко-Троценко та ін. Освітнє середовище науковці безальтернативно трактують як складне інтегративне утворення, як значуща складова особистісно, компетентісно орієнтованої моделі освіти. Вказується на поліфункціональність освітнього середовища, його значущість не лише для формування необхідних компетентностей, а і особистісного саморозвитку, збереження психічного та фізичного здоров'я суб'єктів освітньої діяльності.

Дослідженню спеціальних проблем, пов'язаних з можливостями фізичного виховання у забезпеченні здоров'язберігаючого освітнього середовища, зокрема в системі професійної підготовки вчителя фізичної культури, присвячені праці таких науковців як О. Воєділова, С. Гаркуша, А. Голець, М. Носко, Л. Товкун, І. Толкунова, О. Мазурчук та інших.

Акцентується увага на особливостях фізичного виховання щодо створення здоров'язберігаючого освітнього середовища, а також додаткових резервах, які містить у цьому аспекті система професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у комплексі інноваційних інтерактивних технологій, що використовуються в системі як змішаного, так і дистанційного навчання (Л. Азаренкова, Н. Борейко, І. Ладика, О. Отравенко, Г. Шандригось, В. І. Шандригось та ін.).

У наукових працях дослідників представлений широкий спектр результатів пошуків з проблем реалізації компетентнісного, особистісно зорієнтованого підходу до системи професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, його теоретичної підготовки та формування практик творення сприятливого здоров'язберігаючого освітнього середовища, у тому числі і в умовах дистанційного навчання. Отож сформовано валідне теоретичне підґрунтя, яке дає змогу сформулювати методологічні, теоретичні, методичні засади для подальших аспектів досліджень у межах заданої проблематики, до яких ми відносимо теоретико-практичні засади до формування здоров'язберігаючого освітнього середовища в умовах дистанційного формату професійної підготовки вчителя фізичної культури.

Мета статті полягає в дослідженні можливостей формування освітнього середовища з високим здоров'язберігаючим потенціалом в умовах сучасних дистанційних форм професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Концепція державної політики у сфері освіти на період до 2029 року, Закон України «Про освіту» орієнтує на європейські інноваційні стандарти якості, які визначають не лише ефективність навчання, а і рівень особистісної самореалізації у його контексті за всіма значущими критеріями. Нові стандарти актуалізують потребу в педагогах, здатних формувати адекватний поставленим завданням освітній простір, відповідно – навчальне середовище, комфортне для самореалізації кожного його суб'єкта.

Дослідження проблем освітнього середовища особливо активізувалися у зв'язку з пошуком моделей та алгоритмів переходу на систему компетентнісної освіти всіх рівнів, забезпечуючи її неперервність упродовж життя. Так, В.Г. Кремень і В.Ю. Биков концептуально дефінують навчальне середовище людини або від-

крите навчальне середовище «як оточуючий освітній простір конкретної людини, елементи і зв'язки якого існують природно і/або створені штучно і які безпосередньо і/або опосередковано впливають, а їх властивості свідомо і/або підсвідомо використовуються людиною впродовж життя для забезпечення формального, неформального та інформального навчання» [2, с. 7].

Важливо зазначити, що в умовах традиційної знанневої освітньої парадигми домінують процеси підсвідомості та стихійності у творенні освітнього середовища. Зазвичай об'єктивно існуюче навчальне середовище радше сприймається його суб'єктами як стихійне утворення, продукт відповідно заданої моделі навчання і не є предметом спеціального дослідження, а відтак і програмування за критеріями не лише формальних показників якості, а і психічних, психологічних, емоційних станів людини, які безпосередньо впливають на її здоров'я. Орієнтація на неперервність освітньої діяльності впродовж життя обумовлює необхідність формування суб'єктності позиції школяра, студента, фахівця, яка дозволяє цілеспрямовано формувати освітній простір, постійно нарощуючи показники не лише якості діяльності, а і психологічного, психічного, фізичного здоров'я. Інтегрально йдеться про спеціальне системне формування здоров'язберігаючого освітнього середовища.

Проблеми формування освітнього середовища за критеріями особистісної самореалізації, емоційного комфорту, а відтак і психофізичного здоров'я, є метапредметними, тобто міждисциплінарними. Водночас, немає необхідності доводити, що у всіх типах навчальних закладів сегмент освітньої програми, який відповідає за фізичну культуру, має у цьому відношенні найвищий потенціал, оскільки опікується формуванням спеціальних компетентностей у сфері забезпечення фізичного здоров'я особистості.

Дослідник Н.Ю. Довгань, вивчаючи психологопедагогічні умови виховання фізичної культури студентів, трактує здоров'язберігаюче освітнє середовище як систему функціонально пов'язаних елементів, які повинні характеризуватися наступними критеріями сучасної вищої освіти:

1) забезпечення систематичності, безперервності здоров'язберігаючого процесу для ефективної та раціональної організації навчально-виховного процесу (відповідно до вікових, гендерних і гігієнічних вимог); 2) удосконалення змісту та програм навчальних занять з фізичного виховання, навчально-методичного забезпечення, інтерактивних методів навчання, які регламентують об'єктивність та доцільність навчально-виховного процесу;

3) застосування фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності студентів, спрямованої на збереження власного здоров'я та формування ціннісних орієнтацій, залучення їх до занять спор-

том; 4) створення атмосфери високої духовності, моральності, автентичності, справедливості, чесності, самостійності, свободи вибору, обов'язку і відповідальності; 5) формування психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності та підвищення ресурсів психолого-соціальної адаптації особистості; 6) використання чіткої системи міждисциплінарних зв'язків, що забезпечує координацію роботи всіх джерел інформації і пропаганди здорового способу життя для особистісного становлення студентів; 7) профілактика шкідливих звичок, організація діяльності щодо протидії поширення девіантної та делінквентної поведінки [1, с. 117].

У зазначеному контексті запропонованих автором умов здоров'язберігаючий процес є системотвірним і реалізується у всіх видах діяльності системи професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури, в комплексі формуючи цілісне освітнє середовище.

Здоров'язберігаюче освітнє середовище є актуальним для будь-якого формату навчання, визначаючи його якість, психологічний комфорт, основи самореалізації учасників. Однак майже всі дослідження стосуються традиційних очних форм організації освітньої діяльності і передбачають, що головним суб'єктом забезпечення ефективного освітнього середовища виступає викладач як організатор процесу. Проблема значно ускладнюється в умовах дистанційного формату навчання, системи професійної підготовки фахівця, тобто в умовах не безпосередньої, а опосередкованої взаємодії викладача та студента, посилення суб'єктності позиції останнього.

Незважаючи на те, що дистанційні форми навчання вже давно запроваджуються у різних закладах освіти, все ж у масовому масштабі у період вимушеного переходу на дистанційний формат освітньої діяльності заклади вищої освіти виявилися неготовими до їх використання, забезпечуючи сучасні стандарти компетентнісної освіти.

Проблема важлива в контексті спеціальної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до фахового, цілеспрямованого формування здоров'язберігаючого освітнього середовища, враховуючи особливості дистанційної освіти, При тому йдеться як про освітнє середовище в рамках власної системи професійного становлення, так і середовище майбутніх школярів, які є взаємопов'язані, передусім, через спільність базових позицій. Інтегрально – це здатність професійно опікуються проблемами збереження та зміцнення психічного, психологічного, фізичного здоров'я суб'єкта навчання, у тому числі через формування сприятливого освітнього середовища у процесі взаємопов'язаних та взаємозалежних безпосереднього та дистанційного форматів навчання.

Порівняння традиційної та інноваційної освітніх систем вказує на те, що не можна вирішити проблему підготовки фахівця до творення здоров'язберігаючого освітнього середовища за рахунок традиційного зовнішнього регулювання процесом, яке укорінилося в умовах визначеної формалізованої інформаційно-репродуктивної системи. Аксиоматично, що резерви адаптивних процесів слід шукати у такій моделі навчання, яка би культивувала активність/суб'єктність позиції того, хто навчається, тобто його здатність не лише адаптуватися до умов, які пропонують організатори процесу (однакових для всіх), а і створювати свої у рамках наданих та об'єктивно існуючих можливостей. Саме перехід на форми дистанційного навчання виявив низький рівень здатності студентів до самоорганізації та самоуправління як щодо особистісно-орієнтованої методики навчання, так і самотворення адекватного середовища. Йдеться про створення власного освітнього середовища, яке максимально відповідає рівню та реальному потенціалу розвитку кожного студента/школяра, використовуючи запропонований формат очного та дистанційного навчання, керованих зовні) а також внутрішню активність, орієнтуючись на свої пріоритети професійного розвитку.

Ми розробили алгоритми діяльності, які орієнтують на спеціальну підготовку фахівців з фізичної культури до створення здоров'язберігаючого освітнього середовища в сучасних умовах змішаного навчання. Наприклад, в ситуації переходу на дистанційні форми навчання студент повинен бути готовий не просто до вимушеного пристосування до нових умов, а до створення адекватного освітнього середовища за базовими критеріями успішного навчання та збереження здоров'я. Це передбачає:

- психологічне сприйняття ситуації, що склалася, комплексне розуміння її сутності, проблематики, об'єктивної обумовленості змін;
- осмислення себе у контексті нових освітніх реалій, зважаючи на недоліки та переваги форм віддаленого навчання;
- моделювання психологічно комфортної освітньої ситуації на основі власної методики організації навчання, визначення комплексу умов, які забезпечують самореалізацію у процесі формування необхідних професійних компетентностей;
- аналіз досвіду організації навчальної діяльності визначення форм, методів, технологій, які сприяють досягненню найвищого успіху і можуть бути адаптовані до умов дистанційного навчання;
- розробку та обґрунтування режиму роботи, який максимально відповідає психофізичним особливостям кожного, забезпечує успіх за найменших затрат зусиль;

– аналіз результативності навчання/його елементу за критеріями традиційної ефективності, а також привабливості процесу, комфортності самопочуття;

– вибудовування своєї концепції організації навчальної діяльності у контексті здоров'язберігаючого освітнього простору, виявлення «секретів успіху», та проблем, які понижують її ефективність.

Усе це в комплексі сприяє посиленню позиції студента як суб'єкта власного професійного становлення, організації навчальної діяльності, адаптуючись до заданого формату освіти (наприклад, дистанційної) відповідно до власних пріоритетів розвитку, формування адекватного освітнього середовища, сприятливого для здоров'я, особистісної самореалізації, досягнення запрограмованого успіху.

Висновки. Комплекс характеристик освітнього середовища за базовими критеріями успішного навчання та збереження здоров'я не лише формує цілісне уявлення про досліджуваний феномен, а й до певної міри визначає логіку його забезпечення. Позиції актуальні для всіх форм навчання, враховують особливості дистанційних, у контексті яких студент є головним суб'єктом формування освітнього середовища. В умовах переходу на формат компетентнісної освіти важливо опікуватися цілісними процесами, які інтегрують комп-

лекси заходів та умов, як от освітнє середовище у їх контексті – здоров'язберігаюче середовище, формування якого у всіх типах навчальних закладів значною мірою залежить від компетентності та активності спеціально підготовлених фахівців в області фізичної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Довгань Н.Ю. Психолого-педагогічні умови впровадження в освітній процес ВНЗ педагогічної системи виховання фізичної культури студентів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* Вип. 28. С. 116–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2016_28_27.

2. Кремень В.Г., Биков В.Ю. Інноваційні завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми:* Зб. наук. праць. Вип. 37. / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.. Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. С. 3–15.

3. Маслоу А. Мотивация и личность / пер. А.М. Татлыбаевой. Санкт-Петербург : Евразия, 1999. 478 с.

4. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі (від 25 травня 2020 року). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>.